

CADWALADR (bu farw 1172), tywysog

Enw: Cadwaladr

Dyddiad marw: 1172

Priod: Alice de Clare

Plentyn: Cadfan ap Cadwaladr

Rhiant: Angharad ferch Owain ab Edwin

Rhiant: Gruffudd ap Cynan

Rhyw: Gwryw

Galwedigaeth: tywysog

Maes gweithgaredd: Milwrol; Gwleidyddiaeth a Mudiadau Gwleidyddol; Teuluoedd Brenhinol a Bonheddig

Awdur: John Edward Lloyd

Trydydd mab [Gruffydd ap Cynan](#) (bu farw 1137) a'i wraig [Angharad](#). Clywir sôn amdano gyntaf yn 1136, pryd y bu i'w frawd [Owain](#) ac yntau, wedi marw [Richard Fitz Gilbert](#), arglwydd Ceredigion, fynd ar gyrch i'r dalaith honno a chymryd y pum castell gogleddol, Aberystwyth yn eu plith. Ddiwedd y flwyddyn daethant eilwaith gyda llu mawr o farchogion wedi eu gwisgo mewn dur, a gw r traed, ac ysgubo trwy odre'r dalaith, gan orchfygu'r ymfudwyr dieithr mewn brwydr yn Crug Mawr, heb fod nepell o dref Aberteifi. Yn 1137 cwblhaodd y ddeufrawd eu concwest trwy gymryd cestyll yn nwyrain a de Ceredigion; trwy iddynt fynd yn feiddgar dros afon Teifi daeth Caerfyrddin hefyd i'w meddiant. Dyna eithafbwynt eu hennill; yn 1138 methasant, hyd yn oed gyda chymorth llongau rhyfel Danaidd, â thorri i lawr wydnwch garsiwn Aberteifi, a bu'n orfod ar Gadwaladr fodloni ar gael gogledd Ceredigion fel ei gyfran ef o'r ysglyfaeth. Ychydig yn ddiweddarach fe'i ceir, yn rhyfedd iawn, yn ymuno â'r iarll Randolph yr ail o Gaer yn y cyrch ar dref Lincoln, 2 Chwefror 1141, pan anrheithiwyd y ddinas a chymryd y brenin Stephen yn garcharor. Eithr nid cyrch direswm oedd hwn; rhaid ei gysylltu â phriodas Cadwaladr ag Alice de Clare, ferch [Fitz Gilbert](#) - uniad yn amcanu yn ddiamau at gryfhau ei afael ar Geredigion ac a'i gwnaeth yn nai i'r iarll Randolph. Gwnaeth bradwriaeth frawychus yn 1143 iddo gwmpo allan â'i frawd. Caniataodd i'w ddilynwyr ladd mewn modd bradwrus y tywysog o Ddeheubarth, [Anarawd ap Gruffydd](#), ac felly bu iddo syrthio dan wg teilwng [Owain](#) a orchmynnodd i'w fab [Hywel](#) ei ymlid o Geredigion. Cafodd loches yn Iwerddon ac yno gymorth Daniaid Dulyn, a ddug yn 1144 lynges i Abermenai i'w ailosod mewn awdurdod. Ond bu newid ar bethau yma; fe ffoes Cadwaladr o ofal ei gynghreiriaid (ceir camgyfieithu o'r ' Brut ' gan [Ab Ithel](#) yma), cymododd a'i frawd, a gyrrodd hwnnw y gw r tramor yn ôl.

Daeth rhagor o ofidiau i'w ran. Yn 1147 cymerodd ei neiaint, [Hywel a Cynan](#), gyrch ar Feirionnydd, y naill o'r de a'r llall o'r gogledd, a bygwth Cynfail, ei gastell a ddelid yn deyrngarol drosto gan Morfran, pennaeth y 'clas' cyfagos yn Nhywyn. Llwyddasant, ac ymhen dwy flynedd rhoes Cadwaladr ei gyfran o Geredigion, a'i gastell newydd yn Llanrhystud yn rhan ohoni, i'w fab Cadfan. Ac yn olaf oll bu anghydfod newydd rhyngddo ac [Owain](#) - anghydfod a barodd iddo gael ei ymlid o Fôn a byw'n alltud am bum mlynedd yn Lloegr. Bu ei gysylltiadau Seisnig o help iddo'n awr. Gwyddys iddo fod yn dyst o dan y cyfenwad 'Welsh' neu 'North Welsh King' i siarteri a roes yr iarll Randolph i abatai Caer ac Amwythig; yn ddiweddarach, pan esgynnodd Harri II i'r orsedd, rhoddwyd iddo foddion i fyw mewn dull teilwng yn Ness yn Swydd Amwythig.

Daeth tymor ei alltud i ben yn 1157, pryd y treiddiodd Harri i Wynedd a threfnu heddwch ar yr amod bod Cadwaladr yn cael ei le cysefin yn ôl. O hyn allan peidiodd Cadwaladr â dilyn ei amcanion personol ei hun, eithr ymuno â'i gyd-dywysogion yn y Gogledd. Fe'i ceir yn un o gydblaid gw r y Gogledd ac ieirll Seisnig a geisiodd yn 1159, eithr yn ofer, goncwerio [Rhys ap Gruffydd](#). Safai ochr yn ochr â'i frawd yn y cynulliad mawr o benaethiaid Cymreig a gyfarfu yng Nghorwen yn 1165, a chynorthwyodd ef i ennill cestyll Rhuddlan a Phrestatyn yn 1167.

Goroedd Cadwaladr ei frawd [Owain](#), gan farw 29 Chwefror 1172. Fe'i claddwyd yn eglwys gadeiriol Bangor; gwelodd [Gerallt Gymro](#) yn 1188 feddrod dwbl y ddau frawd ym mur y presbyteri yn agos i'r allor fawr. Dywed [Gerallt](#) amdano ei fod yn dywysog haelionus dros ben; yr unig enghraifft o hyn ydyw rhoddi eglwys Nefyn yn rhodd i abaty Haughmond - y mae enwau ei wraig a'r iarll Randolph yn y siarter cyflwyniad.

Awdur

Syr John Edward Lloyd, (1861 - 1947)

Ffynonellau

J. E. Lloyd, *A History of Wales from the Earliest Times to the Edwardian Conquest* (London 1911), 464, 466, 471-6, 489-91, 496, 500, 504, 511, 516, 520, 550

Giraldi Cambrensis Opera (1861-91), vi, 133, 145

Antiquities of Shropshire (1854-60), x, 257

Cartulary of the Abbey of St. Werburgh, Chester (1920–3), 59

Archaeologia Cambrensis, 1860, 333

Darllen Pellach

Erthygl Wicipedia: [Cadwaladr ap Gruffydd](#)

Dolenni Ychwanegol

Wikidata: [Q2280197](#)

Dyddiad cyhoeddi: 1953

Hawlfraint Erthygl: <http://rightsstatements.org/page/InC-RUU/1.0/>

Mae'r Bywgraffiadur Cymreig yn cael ei ddarparu gan Lyfrgell Genedlaethol Cymru a Chanolfan Uwchefrydiau Cymreig a Cheltaidd Prifysgol Cymru. Mae ar gael am ddim ac nid yw'n derbyn cymorth grant. Byddai cyfraniad ariannol yn ein helpu i gynnal a gwella'r wefan er mwyn i ni fedru parhau i gydnabod Cymry sydd wedi gwneud cyfraniad nodedig i fywyd yng Nghymru a thu hwnt.

Ewch i'n [tudalen codi arian](#) am ragor o wybodaeth.

